

מקורות וצינונים

3. סנהדרין כ', ב'. 4. במים חיים ציין לתוספתא סנהדרין פ"ד ה"ג, ולספרי בפרשת שופטים. וראה רדב"ז ובחידושים אות י"א באריכות.

ב מנוי מלך קודם למלחמת עמלק³, שנאמר (ש"א טו, א) אותי שלח ה' למשחך למלך, ועתה לך והכית את עמלק. והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר (ש"ב ג, א) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי יושב בבית ארזים וכו'.

מאחר שהקמת המלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל, לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר (ש"א ח, א) כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו⁴.

חידושים

ז. שני' אותי שלח ה' וגו'. נקו' הנו"כ למה לא הביא רצונו הקרא שצגמ' "כי יד על כס" וגו'.
ח. שני' ויהי כי ישב המלך וכו'. קשה, הרי דוד לא הכריח זרע עמלק, ואיך ילפי' מדוד דמנוה זו קודמת לבנין ביהמ"ק.
ט. שני' ויהי כי ישב המלך וכו'. נקו' הכס"מ דהרמב"ם לא הביא הקרא הראשון שצגמ'.
י. מכל אויביו. המקרא מדבר על מנוחה מכל האויבים ולאו דוקא מעמלק.

יא. שני' לא אותך מאסו כי אותי מאסו. הטעם שכי' רצונו לכאורה הוא דלא כמאן דצברי חז"ל.

ביאורים

ח. מנוי מלך קודם למלחמת עמלק. אם זה משום שמצות מחיית עמלק מוטלת על המלך, או משום שכך הוא הסדר, דמינוי מלך מעכב.
ט. והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית. מלך ומקדש היה פשוט לגמ' מעיקרא דמלך קודם, כדי לקדש העזרה.
י. מאחר שהקמת המלך מצוה וכו'. מדוע המתין הרמב"ם בקו' זו עד כאן, הו"ל להקשות כן בהלכה א'.

ביאורים ח

ח. מנוי מלך קודם למלחמת עמלק. בגוף הדין דמינוי מלך קודם למלחמת עמלק, יש בראשונים שתי הבנות. היראים בסימן תל"ה, אחר שהביא הדין דהעמדת מלך קודמת למחיית עמלק, כתב וז"ל: למדנו מכאן שמצוה למחות את זכר עמלק, על המלך מוטלת ולא על שאר ישראל. וכה פירוש הקרא כי יד על כס י-ה, דהיינו מלכות או תתקיים מלחמה לה' בעמלק, עכ"ל. כלומר מהא גופיה דמנוי מלך קודם למלחמת עמלק מוכח שמלחמה בעמלק מוטלת על המלך [וכ"כ הרמב"ן סוף פרשת בשלח, והוב"ד לקמן פ"ה ה"ה חידושים אות ל"א]. היינו דבדין מינוי מלך קודם נאמר כי המלחמה היא ע"י מלך דווקא. אבל בספר החינוך מצוה תר"ד כתב וז"ל: וזאת מן המצות המוטלות על הציבור כולן, וכענין שאמרו ז"ל שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרע עמלק, עכ"ל. היינו לדעתו אין המצוה מוטלת

דוקא על המלך, אלא על הציבור. ולמד כן מהא דאמרו נצטוו ישראל דמשמע כלל ישראל. ומכאן שתי הבנות בסוגיא - ליראים אין זה דין קדימה בלבד, אלא שאין מצות מלחמה בעמלק אלא במלך. אבל לחינוך אין זו מצוה על המלך אלא על הציבור, וא"כ הא דמינוי מלך קודם אין זה אלא דין קדימה. ואף אמנם דאפשר דדין הקדימה עניינו וטעמו כדי שהמלך ינהל את המלחמה, מ"מ אין זו חובת המלך דוקא, וכמו שבמלחמה כנגד צר שבא עליהם אין המלך מעכב וגם אם אין מלך חייבים במצות מלחמה זו, כך גם במלחמת עמלק גם בדליכא מלך ישנה מצוה, אלא שכך הוא סדר הדברים מן הדין - קודם מינוי מלך ואח"כ מלחמת עמלק. ורבינו סובר אף הוא שמלחמת עמלק היא מצוה על הציבור, ראה ספר המצות בסוף העשין. וראה גם מהר"ם שיק על תרי"ג מצות, מצוה תר"ד.

מיהו בהקדמת שו"ת עונג יו"ט אות ו', מבואר

ביאורים ט

סנהדרין כ', ב': ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחילה או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם וגו', והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה. וכן בדוד הוא אומר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכו'.

ובבית הלוי ח"ב ס"א בהג"ה כתב, דבגמ' לא הסתפקו מעיקרא מה קודם מלך או מקדש, שכן זה פשוט דמלך קודם, דהרי בשבועות (י"ד, א') תנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ואורים ותומים וכו', וכל שלא נעשה בכל אלו אין חייבין עליו, הרי דא"א לקדש העזרה אלא במלך. ועיי"ש שהוכיח דלא רק להוסיף על העזרה הוא דצריך כל הני אלא אף בעיקר הבנין בתחלתו. והיינו דבנין בית הבחירה בעי מלך, דאי אפשר

בדעת רבינו דמינוי מלך מעכב, ובלי מלך - אף שהיא כאמור חובת הציבור - אין המצוה נוהגת, ואינו דומה למלחמה כנגד צר שבא עליהם.

שוב ראיתי בסוף ספר ישבב סופר (רי"ש סופר) במאמר מכן המחבר עמ' קע"ז שכתב כי בדעת הרמב"ם והחינוך יש לבאר בשני אופנים: א. דזה רק דין סדר לעשותן זה אחר זה, ואחר שמינוי מלך אף שמת אח"כ מצווין במחיית עמלק, ואין זה דין שמחיית עמלק צריך מלך דוקא. ב. שמחיית עמלק צריך מלך, אבל זה בגדר תנאי, דהחיוב מוטל על הציבור ובתנאי שיש מלך בישראל.

מעתה ביסוד דינא דמינוי מלך קודם למלחמת עמלק יש שלשה הסברים: א. מדין סדר בעשיית המצוות. ב. בגדר תנאי. ג. משום דמלחמת עמלק בעי מלך.

ט. והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית. בגמ'

חידושים ז

המלך לא היה לאחאז דין מלך, וגם כל האמור צפרשת המלך מלך מותר זו, אין בכלל הימר זה מלך כאחאז דלא מלך מאת המקום. וראה עוד צפרשת הר"ן דרוש י"א, שגם בשלטון של הציבור יש דין של מלך לכמה דברים.

עמה יש לדון בהאי הלכתא דמינוי מלך קודם למלחמת עמלק, האם צריך לזה מלך גמור לכל ענין ודבר. ואפשר שזה אשר מרמז רבינו בהציאו את הקרא דאוחי שלח ה' למשחק, היינו דענין לזה מלך משות. וא"כ מיושבת צזה קושית הכס"מ, דאי מקרא דמייתי בגמ' לא שמעינן שצריך מלך גמור, לכן הציא רבינו את הקרא אוחי שלח ה' למשחק, להורות על הא דלמדו מקרא דיד על כס י-ה דמינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שצריך לזה מלך גמור.

וראה במערכי לב (רר"י חזן) דרוש מ', דלמלחמת עמלק צעין מלך משות, וזה למשחק למלך. והושע אף שהיה מלך לא נלחם בעמלק מפני שלא היה מלך משות. וטעמא דלא נמשח כי קודם ירושה ושיצה היה מלך ללא ציווי, וכיון שהיה צלי ציווי אסור למושחו בשמן המשחה דהוי מעילה. ולאחר שירשו וישבו וחלקו לא משחוהו דצעין משיחה בשעת מינוי.

ז. שני אוחי שלח ה'. בסנהדרין כ', ב' למדו דמינוי מלך קודם מקרא "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק", וכבר הקשה הכס"מ על רבינו למה לא הציא הפסוק שגמ' ויליף לה מקרא דאוחי שלח ה' למשחק למלך. וראה גם צרדצ"ז שציאר כי הרמב"ם מלא כתוב מוצא יומר על כן הציאו, וי"צ.

הנה להלן יוצא כי יש כמה דרגות של מלך, יש מלך לכל ענין ודבר, ויש מלך לדברים מסויימים בלבד. ואין כאן המקום להאריך צזה, ראה הלכה ג' צעין מלכות יהושע צציאורים וצחידושים, ונציין רק כמה מקורות.

צרמב"ן על התורה פרשת ויחי (מט, י) כתב וז"ל: אע"פ שישראל מקיימים עליהם מלך משאר השבטים כפי צורך השעה אין מושחים אותן, שלא יהיה עליהם הוד מלכות, אלא כמו שופטים ושוטרים יהיו, עכ"ל. והיינו דמלכי ישראל אינם נמשחים כלל. ובתוס' סנהדרין שם ד"ה מלך מותר צתירון האחרון, כתבו לגבי אחאז שלא מלך על יהודה וגם לא מלך מאת המקום. וראה צערוך לנר שם שציאר כוונת התוס', שאמנם אחאז היה מלך וגם מלכי ישראל צעת מלך מלכי צית דוד היה להם דין מלך, אלא שלענין פרשת